

GROMAN, Martin: Uplatňování propagandy a metod řízení a regulace regionálního tisku v Československu 1948-1956 (na příkladu direktiv KV a OV KSČ a libereckého regionu). Rkp., Praha FSV UK 2011, 165 s.

(Posudek oponenta doktorské dizertační práce)

Výzkum poúnorové politiky uplatňované vůči periodickému tisku je v naší historiografii stále aktuální. Vzniklo již sice několik obecněji pojatých prací, které mapují tuto problematiku v základních konturách, některé studie se zaměřovaly na odraz těchto obecných zásad na konkrétním periodiku (Tvorba, Dikobraz aj.), dosud však chybí dostatek zasvěcených materiálových prací, které by se zaměřovaly na kooperaci regionálních redakcí se stranickými a státními institucemi a ověřovaly tak platnost obecně nastavených pravidel mimo centrum. Právě tuto mezeru se pokouší vyplnit předkládaná doktorská dizertace PhDr. Martina Groman, zaměřená na situaci krajského deníku KSČ Stráž severu v Libereckém kraji a vůbec problém řízení regionálních periodik stranickými orgány v letech 1948-1956.

Jak jsem uvedl, autor vychází z dosavadních výzkumů – opřel se zejména o práce Karla Kaplana, které se zabývaly vývojem v ústředním stranickém aparátu do roku 1956, vývojem cenzurní politiky (zde společně i s Dušanem Tomáškem), přehledové práce o proměnách médií ve sledovaném období od kolektivů autorů Katedry mediálních studií FSV UK, využil také práce zaměřující se úžeji na praxi poúnorové kulturní politiky (J. Knapík, A. Kusák). Zejména pak vytěžil řadu diplomových a jiných prací, které se dotýkaly vývoje regionálního tisku (popř. přímo Liberecka; viz pozn. 15). Z hlediska pramenů je dizertační práce založena zejména na studiu archivních pramenů (Národní archiv – fondy ÚV KSČ, Státní oblastní archiv v Liberci – fondy OV KSČ a KV KSČ), řadě dobových brožur a excerpci deníku Stráž severu. Dizertant se pokusil také pracovat s pamětníky, kteří poskytli zajímavé postřehy o situaci ve stranických strukturách uvedeného období.

Rukopis doktorské dizertace je rozdělen na tři hlavní části, které se zabývají rolí ústředního stranického aparátu zodpovědného za realizaci tiskové politiky, jeho vazbami na nižší stranické orgány, dále strukturou a aktivitami okresního výboru KSČ v Liberci a nakonec se autor zabývá vývojem liberecké „Stráže severu“ a tamními vesnickými (a žňovými) novinami. Těmto stěžejním částem ovšem předchází metodologické a obecněji pojaté partie. Autor se v nich (s ohledem a zkoumané období 1948-1956) zabývá charakterem komunistického systému, zejména pak krizovými stavy vyplývajícími z chaotické personální politiky stranických struktur. Groman tak (s oporou ve výzkumech Karla Kaplana) vychází z přesvědčení, že „režim byl v krizi vlastně neustále“ (s. 9) - v letech 1948-1956 pak zejména systém řízení komunistické strany, což souviselo mimo jiné s nedostatečnými lidskými kapacitami v řídicích strukturách. Všechny tyto aspekty se intenzivně odrážely také v tiskové politice KSČ, což se předkládaná dizertace vlastně pokouší doložit jak v obecnějších obrysech, tak na příkladu komplexní regionální sondy na Liberecku.

V další z úvodních kapitol M. Groman zasvěceně rozebírá odbornou a jinou literaturu a využití prameny a konečně se zamýšlí nad vztahem centra a regionu ve zkoumaném období; pokouší se zde především upozornit na specifika Liberecka, která měla dopad na tamní společenské a politické klima. Proč bylo pro dizertaci zvoleno právě Liberecko, není ovšem v práci blíže vysvětleno (snad z důvodu dochování redakčního archivu Stráže severu?); bylo by přitom zajímavé porovnat, zda se nějak v praxi tiskové politiky lišily kraje, v nichž byly vedeny vykonstruované procesy proti vedoucím krajským tajemníkům (Ostrava, Brno, Olomouc ad.) a kraje, kde podobným „stresovým obdobím“ krajský aparát KSČ neprošel (např. právě Liberec).

Pramenná základna (archivní zdroje, tištěné prameny) je pro adekvátní badatelské výsledky dostatečná. V případě literatury dávám ke zvážení, zda nebylo možné vytěžit více z možností komparace, například vývoje stranického aparátu v jiných českých krajích. Autor tak mohl například využít obsáhlou práci Zdeňka Kravara mapující strukturu krajského výboru KSČ v Ostravě,¹ dále monografickou studii Radima Plačka líčícího působení významného funkcionáře Ostravského kraje uvedeného období – Oldřicha Černíka.² Podobně komparativní funkci v oblasti mediálního pole mohla také nabídnout objemná práce Petra Šámala zabývající se vývojem systému cenzury lidových knihoven (zvl. ke s. 34–35), a která klade důraz právě na aktivní roli nižších složek.³ Z obecné literatury velmi však postrádám pozoruhodnou práci Marka Pavky, který se před téměř deseti lety zabýval tzv. kádrovou politikou a dospěl k výsledkům, které by byly využitelné právě pro pojetí Gromanovy dizertace; zvláště se to týká 4. kapitoly dizertace.⁴ M. Groman se pokusil také využít pamětníků; podle mého soudu by však výpověď pamětnice týkající se uspořádání sekretariátu ÚV KSČ (pozn. 74) měla být konfrontována s příslušnou edicí Karla Kaplana.⁵

Celkově je možné konstatovat, že dizertační práce PhDr. Martina Gromana prozkoumala dosud málo neprozkoumaný terén a přispěje k lepšímu poznání pounorového vývoje médií. K jejím pozitivním rysům zejména náleží skutečnost, že v potřebné plasticitě rozkryla aktivity krajských stranických struktur v oblasti tiskové politiky. Velmi přínosné je i zmapování činnosti redakce Stráže severu, zejména proměny jejího personálního složení a zachycení běžného chodu redakce v závislosti na vnitropolitickém vývoji. Cenný je dále popis interakcí stranického ústředí s krajským a okresním aparátem KSČ na Liberecku, postřehy týkající se tzv. kádrové politiky, zvláště v rámci stranických struktur.

Jako oponent předložené dizertační práce však také musím poukázat na méně povedené rysy rukopisu. Ty mají v zásadě jedno společné, a sice často málo odstup od archivního pramene a méně strukturovaný přístup k jeho vypovídací schopnosti. Svědčí o tom zejména způsob využívání obsáhlých mnohařádkových pasáží odborné literatury a archivních pramenů, které autor doslovně přepisuje (v přímé řeči) jak v hlavním textu (např. celý text vztahující se k pozn. 107, 113–115, 118–119, 147, zvl. 180–185!, 186, 194–196, 218, 222, 260, 284, 285, 288, 321, 340, 343, 352), tak v poznámkovém aparátu (např. celá pozn. 105, 109, zvl. 156!, 196, 225, 272, 287, 288, 293). Text se tím navíc stává příliš rozvleklým, nesoustředí se na podstatu sdělení. Na některých místech autor podléhá pramennému materiálu tím, že vyvozuje obecnější závěry tam, kde to podle mne není adekvátní a náležitě odůvodněno (např. v textu k pozn. 108 autor dokládá zlepšení práce pracovníků aparátu ÚV KSČ po reorganizaci v roce 1951 tím, že pro léto 1955 bylo vykazováno 10 přednášek pro stranický aktiv; k tomu je třeba dodat, že jde navíc o dobu silně zvýšené propagandistické aktivity vzhledem k mezinárodnímu dění (vstup SRN do NATO, neutralizace Rakouska, normalizace vztahů SSSR a Jugoslávie, summit velmocí v Ženevě apod.) Slabiny v přístupu k pramenům lze také doložit tím, jak autor zatěžuje výklad detaily typu: v cí kanceláři a v kolik hodin se konala nějaká schůzka či porada, kdy vzal tiskový odbor na vědomí nějakou zprávu, kdo a co připsal rukou na dopis, historický proces je často líčen jako vývoj „od porady k poradě“ apod. není podle mne ani v pořádku, když jsou ve výkladové části textu stranicí pracovníci titulováni jako „s. Tesla“, „s. Mucha“, „soudruh Josef Povolný“ (!), popř. se o nich píše jako „pasivních soudruzích“.

¹ KRAVAR, Zdeněk: *Struktura krajského výboru KSČ Ostrava a personální obsazení jeho orgánů v letech 1945–1990 – I. část*. Časopis Slezského zemského muzea – B, 2009 (roč. 58), č. 2.

² PLAČEK, Radim: *Oldřich Černík a jeho činnost v Ostravském kraji do roku 1956*. Opava 2009.

³ ŠÁMAL, Petr: *Soustružníci lidských duší. Lidové knihovny a jejich cenzura na počátku padesátých let 20. století (s edicí seznamů zakázaných knih)*. Praha 2009.

⁴ PAVKA Marek: *Kádry rozhodují vše! Kádrová politika KSČ z hlediska teorie elit (Prvních pět let komunistické vlády)*. Brno 2003.

⁵ KAPLAN Karel: *Aparát ÚV KSČ v letech 1948–1968*. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, sv. 10, Praha 1993.

Závěrem připojuji ještě jeden podnět k rozpravě o dizertační práci. Není mi jasné, proč autor podrobněji nezmapoval rozsáhlou *celostátní* kampaň proti T. G. Masarykovi a tzv. masarykismu, zejména v letech 1953-1954, která nabízí výbornou možnost mapování přípravy kampaně v centru a její praktické realizace *v konkrétním kraji*; autor přitom obecně tyto možnosti sám nadhazuje (s. 58). Podobně by bylo možné zmapovat kampaň okolo tzv. dětřichovského hnutí na Liberecku – nacházejí se v archivech k této problematice písemné doklady?

Rukopis je bohužel zatížen řadou překlepů a tiskových chyb. Na některé z nich upozorňuji v příloze posudku, v níž zachycuji také některé drobnější věcné nepřesnosti.

Celkově ovšem mohu konstatovat, že předkládaná doktorská dizertační práce PhDr. Martina Gromana o řízení a regulaci regionálního tisku splňuje nároky na tento typ kvalifikační práce, a proto ji

doporučuji k obhajobě.

V Opavě, 30. 8. 2011

Doc. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D.

Ústav historických věd
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Slezská univerzita v Opavě

Příloha:

- pozn. 51: místo „Svoboda“ má být správně „Nová svoboda“ – ta navíc pokrývala nejen severní Moravu, ale také oblast českého Slezska
- s. 30: nikoli „ministerstvo kultury“, ale správně ministerstva školství, věd a umění
- s. 42: nikoli „kulturně-propagační a ideologické oddělení ÚV KSČ“; Ideologické oddělení ÚV KSČ vzniklo až na podzim 1951
- s. 44 (pozn. 109): Bohumil Mucha byl pracovníkem, nikoli *členem* odboru škol, vědy a umění (nejde o volený orgán)
- s. 44: termín „státní samospráva“
- s. 68: termín „protektorátní kolaborace“ (spíše „v období protektorátu“ apod.); na Liberecku?
- s. 76: spojení „zatčení prvního tajemníka ÚV KSČ“ - R. Slánský nebyl prvním, ale generálním tajemníkem ÚV KSČ; navíc byl zatčen již po odvolání z této funkce
- pozn. 241: patrně správně „psalo“, nikoli „spalo“
- s. 106: v posledním souvětí kapitoly chybí sloveso
- s. pozn. 286: upozorňuji, že kolektiv autorů KMS FSV UK publikoval v roce 2007 „Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého tisku 1939–1945“, v němž se nachází také biogram Václava Brože
- s. 122: formulace „noviny *opozičních* politických stran“ je nesprávná; po roce 1945 žádná legální opozice v Československu neexistovala
- s. 122: spojení „na území českých zemí a Moravy“ je nesmyslné